

Kahramanmaraş Örneğinde Ağız Çalışmaları Üzerine

Türk dilinin söz varlığı bakımından ne kadar renkli ve zengin olduğunu, bir konuyu değişik yönlerden ifade edebilecek ibareler ile halkın kullandığı dile bakarak kolayca anlarız. Türkiye'nin coğrafya olarak yediye ayrılan bölgelerinde mevcut bulunan ve yüzlerce yıldan beri kendini yabancı etkilerden koruması bilen kültür merkezlerinin çeşitliliğinin fazla olması, beraberinde kültürümüzün temelinde yatan Türkçenin de zenginliğini ortaya koyan kanıtların başında gelir. Bir bölgede, o bölgenin fiziki coğrafya özellikleri (dağı, ovası, ormanı, akar suları, gölü, denizi) ile insanların yaptığı eserler (yol, baraj, şehir, fabrika vb.) ve diğer soyut olmayan maddi kültür varlıklarının yanı sıra manevi kültür varlıkları da yörede geçerli olan dilin zenginliğini gösterir.

Her yönüyle bu zenginliği ortaya çıkarmak için, özellikle yöre halkının kullandığı anlatım araçları, ifadelerdeki söz varlığı, yüzlerce yıldır titizlikle korunan, dededen toruna, nineden gelene aktarılan gelenekler ve bütün veriler, bu konuda eğitilmiş uzmanlar eliyle derlenip toplanmalıdır. Yörenin bu bakımdan, ne kadar zengin olduğu, yapılan derlemelerin nasıl ve nerede yapıldığına, derlemecinin kimlik bilgilerine, öğrenim durumuna, o yörenin insanı olup olmadığına, bilgi aldığı kaynak kişilerin doğru seçilip seçilmediğine ve diğer noktalara bakarak anlaşılır.¹

1 Bu konuda daha fazla bilgiyi *Türk Dil'i*'nin şu sayılarında vermiştim: S.: 626, Şubat 2004, s.115-122; S.: 628, Nisan 2004, s. 296-302; S.: 636, Aralık

Sınırlarımız içinde Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce yabancı Türkologların yaptıkları derlemelerin birçoğunun değişik periyodik yayınlarda veya özel araştırma kitaplarında okuyucuya sunulduğunu biliyoruz.² Prof. Dr. Tuncer Gülensoy'un çalışmasından sonraki yıllarda özellikle üniversite-lerde yaptırılan lisans ve lisansüstü tezler, bu konuda bir hayli dil malzemesini açığa çıkarmıştı. Ancak bunların çok önemli bir bölümü yayın dünyasına sunulamamış, arşivlerde kalmıştır. Son yirmi yılda ise Türk Dil Kurumu titizlikle hazırlanan bazı araştırmaların arşivlerde kalmasının önüne geçmiş ve onlara yayın dizileri arasında yer vermiştir. Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu ile Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın yayınlarıyla başlayan ağız araştırmalarının

2004, s. 755-761; S.: 641, Mayıs 2005, s. 396-402.

2 bk. T. Gülensoy, *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, Ankara 1987.

ardından teknik donatımla gerçekleştirilen çalışmalardan bazılarını da örnek olarak gösterebiliriz.³

Türk Dil Kurumu yayınlarının dışında iki kuruluşun yaptığı yayınlar daha var; valilikler ile özel yayınevleri. Bunların bu tür araştırmaları desteklemeleri ve dilimizin zenginliğini ortaya koyması bakımından hayli yararlı bir hizmeti gerçekleştirdiklerini söyleyebiliriz. Elimizde bu iki kuruluşun, Kahramanmaraş Valiliğinin ve bir yayınevinin, desteklediği iki çalışma birbirini tamamlar durumda... Birbirini tamamlarken aynı zamanda bazı eksikliklerin de ortadan kalkmasına yardımcı oluyorlar. Birincisi Mine Kılıç'ın Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı dalında yüksek lisans tezi olarak 2001 yılında hazırladığı *Kahramanmaraş Merkez Ağzı* (Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2005, 184 s.), diğeri ise Mehmet Dursun Erdem-Esra Kirik'in ortaklaşa yayımladıkları *Kahramanmaraş ve Yöresi Ağzları* (Kahramanmaraş Özel İdaresi Yayını, Ankara 2011, XXIV+597 s.) başlığını taşıyan kitaplardır. Yazımızda ilkinin kısaltması MK, ikincisinin ki ise MDE/EK'dir.

Kahramanmaraş vilayet olarak Doğu, Batı ve Güney Anadolu arasında kalan topraklara ve değişik fiziki coğrafya özelliklerine sahip bir kültür merkezidir. Bir yanda geniş ovaları, önemli dağları, diğer yanda suları Akdeniz'e dökülen ırmakları bulunur. Bu özellikler onun bu üç bölge arasında bir göç yolu, bir köprü veya kavşak noktası olmasını sağlamıştır. Bu özellik de o topraklarda yaşayanların yerleştikleri merke-

zlere bağlı olarak dillerini de etkilemiştir. Ağız araştırmaları tam da bu bakımdan çok önemli verileri ortaya koyacaktır.

Bir yüksek lisans tezi olan MK'nin çalışması her ne kadar sadece *Kahramanmaraş Merkez Ağzı* başlığını taşısa da, bir hayli eksikliği bulunan bir araştırmadır. Bir üniversite tezinin kitap hâline dönüştürülmesinden önce eksiklerinin tamamlanması gerekir. Sözü edilen kitap-taki eksiklerin başında, derlemelerin hangi mahallelerde, ne zaman, nasıl yapıldığı hakkında bil-giler verilmemiştir. Herhangi bir harita, kroki, çizim yoktur. Sadece dokuz kaynak kişiden derlemeler yapılmış, ancak bu kişilerin nasıl ve niçin seçildiği, hangi özelliklerine göre onlardan metinler alındığı ve diğer kimlik bilgileri aktarılmamıştır. Söz gelimi, kaynak kişilerin sadece yaşları, öğrenim derecesi ve işi belirtilmiş, diğer hususlar hakkında bilgi verilmemiştir. Her bir kaynak kişiden sadece bir metin alınmıştır. Ancak bu metinlerin ilgili merkez ağzını ne ölçüde temsil ettiği kanıtlanamamıştır. Merkezdeki bütün kişiler hep aynı özellikleri mi taşımaktadır? sorusunun cevabı yoktur. Çalışmanın önemli yanı ise, derlenen metinlerin önce standart alfabeyle, arkasından uluslararası fonetik alfabeyle satır satır aktarılması olmuştur. Kitabın inceleme bölümü (s. 19-92) yukarıda belirttiğim husus bakımından ve sadece o metinlere bağlı kaldığından yetersiz görülmektedir. Örneklerin diğer örneklerle karşılaştırılması mümkün değildir. Aktarılan metinler (s. 93-159) ile sonuç kısmından sonra gelen sözlük (s. 163-178) ile iki sayfalık kaynak listesi de bulunmaktadır. Ağız özelliklerini ortaya koyan ses bilgisi bölümlerinin daha teferruatlı bir biçimde ele alınması gerekirken, metinlerin azlığı yüzünden böyle bir çeşitlilik görülmemektedir.

Kahramanmaraş'ın bütün ağız özelliklerini hemen hemen tama-

3 bk. M. Erten, *Diyarbakır Ağzı*, 1994; M. Sağır, *Erzincan ve Yöresi Ağzları*, 1995; E. Kalay, *Edirne İli Ağzları*, 1998; A. Günşen, *Kırşehir ve Yöresi Ağzları*, 2000; C. Gülseren, *Malatya İli Ağzları*, 2000; F. Yıldırım, *Adana ve Osmaniye Ağzları*, 2006.

men ortaya çıkaran çalışma ise MDE/EK'nin gerçekten değerli kitabıdır. Bu eser yöre ağızları araştırmalarında yola çıkacak olanlara kılavuzluk edecek bir rehber yayındır, örnek alınması gerekir. Kitabın hem yörenin bütün coğrafi yapısından yararlandığını, hem farklı yörelerin dil zenginliğini, hem söz varlığının çeşitliliğini, hem derlenen ve aktarılan metinler aracılığı ile halk bi-limi ve edebiyatı verilerini sergilemesi bakımından güzel bir çalışma olduğunu belirtmek gerekir.

Sözü edilen kitapta ilin merkezinden başka sırasıyla Andırın, Afşin, Türkoğlu, Pazarcık, Nurhak, Göksun, Elbistan, Ekinözü ve Çağlayancerit ilçe-lerinin krokileri verilmiş, ayrıca buralarda hangi köylerden derlemeler yapıldığı da belirtilmiştir. Bu kitabın ne kadar geniş bir bölgede derlemeler sonunda ortaya konduğunu göstermek için şu sayıları da eklemek isterim: Afşin'de 34, Andırın'da 48, Çağlayancerit'te 6, Ekinözü'nde 11, Elbistan'da 32, Göksun'da 32, Merkez'de 69, Nurhak'ta 4, Pazarcık'ta 24, Türkoğlu'nda 31 yerleşim biriminden veriler aktarılmıştır. Ana dili Türkçe olan, ancak derleme yapılamayan ilçelerdeki sayı bir hayli azdır: Afşin'de 6, Andırın'da 6, Ekinözü'nde 1, Göksun'da 1, Merkez'de 5 kasaba ve 47 köy, Pazarcık'ta 3. Diğer ilçelerde ise derleme yapılmayan yerleşim birimi bulunmamaktadır. Yukarıda sözü geçen MK'de ise böyle bir döküme yer verilmemiştir.

Bir kültür merkezini, yöresel ağızların özelliklerini örneklerle ortaya çıkarmak bakımından ses bilgisi olayları da ayrıntılı bir biçimde gösterilmelidir. Nitekim MDE/EK kitabın önemli bir bölümünü ses bilgisine ayırmıştır. Ünlüler (s. 56-87) ve ünsüzler (s. 87-121)'den sonra şekil bilgisi (s. 122-161) bölümlerinde ayrı ayrı örnekler aktararak bütün değişikliklere yer verilmiştir. İkinci önemli bölüm kaynak

kişilerden derlenen metinlere ayrılmıştır. (s. 180-588). Burada aktarılan metinler satır satır numaralandırılarak fonetik alfabenin özel işaretleriyle gösterilmiştir. Kaynakça sayfalarında da iyi bir taramanın yapıldığı, makale ve kitaplardan yararlandığı anlaşılmaktadır (s. 589-597).

Kahramanmaraş gibi bir geçiş bölgesinin ve dolayısıyla da zengin bir kültür birikimi olan vilayetin içinde kalan ilçelerini, köylerini bütün ağız özellikleri bakımından tam bir bilimsel anlayışla ortaya koyan MDE/EK'nin geniş hacimli eserindeki inceleme/ araştırma/değerlendirme sayfaları Türkiye Ağız Çalışmaları için mükemmel bir örnektir. Bu kitapta özellikle Kahramanmaraş'ın Merkez Ağızı için derlemelerin yapıldığı altmış dokuz yerleşim merkezi veya birimi yanında MK'nin kitabındaki dokuz kaynak kişinin verdiği bilgiler çok yüzeysel ve basit örnekler olmaktan öteye gidememektedir. Bunu birkaç örnekle göstermek isterim.

MK'nin kitabındaki "Ünlüler" bölümü s. 19-34 arasında yer almaktadır. Buradaki sayfalarda ayrı ayrı ses olayları sadece örnekler gösterilerek ele alınmıştır. Söz gelimi, (a) ünlüsü için "üç farklı a ünlüsü mevcuttur" denip sadece kelime örnekleri aktarılır ve hiçbir açıklayıcı bilgi verilmezken, MDE/EK'nin eserinde dört farklı (a) ünlüsüne ait geniş açıklamalar eşliğinde bilgi verilmiştir. Ayrıca MK'de sadece "İki farklı (e) ünlüsü mevcuttur" denirken, MDE/EK ise bunu dört ayrı (e) ile gösterip örnekler ve bunlara dair değerlendirmeler aktarmıştır. "İkiz ünlüler" bölümü MK'de sadece yarım sayfaya sığdırılmış ve on dört kelime örneği gösterilmiştir. MDE/EK'de ise "İkiz Ünlüler" başlığı altında bilgiler verildikten sonra "Yükselen İkiz Ünlüler", "Eşit İkiz Ünlüler", "Alçalan İkiz Ünlüler" bölümlerinde örnekler ve açıklamalar yer almıştır.

Başka bir bölüme bakalım. MK'de “Ünlü Uyumları” bölümündeki örnekler şu alt başlıklarda sergilenmiştir: “1. Kalınlık-İncelik Uyumu, 2. Yabancı Kelimelerde Kalınlık-İncelik Uyumu, 3. Kalınlık-İncelik Uyumunun Bozulması”. Buna karşılık MDE/EK'nin kitabında yüzlerce örneğin sergilendiği şu alt başlıklar bulunmaktadır: “1. Önlük-Artlık Uyumu, 2. İlerleyici Benzeşme Yoluyla, 3 Önlük-Artlık Uyumu Bozulması, 4. Kökte Ünlü Değişimine Dayanan Önlük-Artlık Uyumu, 5. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu, 6. Düzlük Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması, 7. Genişlik-Darlık Uyumu.”

Her iki kitap arasında o kadar önemli farklar var ki... MK'nin kısa, açıklamasız örneklerini sadece “Merkez Ağzı” örnekleri olarak düşünsek bile, MDE/EK'nin de aynı merkezdeki köylerden ve kaynak kişilerden derlediği metinlerdeki örneklerle bakarak doğru ve gerçekçi bir değerlendirme yapılmış olması hakçadır. Bunun için MDE/EK'nin eserinin bütün ilgili bölüm kitaplıklarında yer alması gerekmektedir.

Kahramanmaraş bölgesinin bütün dil zenginliğini ortaya çıkaran bu değerli eser, Türk dilinin araştırılıp bir merkezde toplanması gereken teknik donatımı da akla getiriyor. Her iki çalışma böyle teknik donatılarla yapıldığına göre, bunlar neden bir merkez bünyesinde kullanıcıların istifadesine sunulmasın? Bu konuya biraz açıklık getirmek isterim. Her iki çalışmada yapıldığı

gibi, ülkemizdeki yüzün üzerinde üniversitelerde lisans, yüksek lisans ve doktora tezleri, ilgili öğretim üyesinin gözetiminde yapılıyor. Bunların bir bölümünde de benzer konular işleniyor. Yöresel farklılıklar meydana çıkıyor. Söz varlığı ayrı bir zenginlik kazanıyor. Böylece Türkiye'de çok zengin bir Türkoloji külliyesi oluşuyor. Ama her bölüm kendi çalışmasını arşivinde saklıyor ve başkasının bilgisine de pek sunmuyor. Saklı bir hazine raflarda tozlanıp duruyor.

Durum böyle olunca birçok konu farklı yerlerde tekrar tekrar ele alınmış oluyor. Bu hem zaman kaybına, hem maddi açıdan zararlara yol açıyor. Ayrıca bilim dünyasına da bir şey katmıyor.

Bütün dünyada Türkolojinin artık asıl merkezi Türkiye olmuştur. Yabancı ülkelerde bizimle ilgili araştırmalar yapan birimler giderek azalmaktadır. Yeterli uzman yetişmemektedir. Olanlara destek veren ülke Türkiye'dir ve Türk Dil Kurumudur. Bu durumda üniversitelerimiz tezlerin künyelerini kısa bir özetle TDK'ye ulaştırırsa, bu bilgi hazinesinden herkes yararlanabilir. Hatta derlemede kullanılan kaset, CD, VCD, DVD vb. malzeme TDK bünyesindeki arşivde herkesin yararlanması için hazır tutulabilir. Arkasından da Türkiye Dil Atlası hazırlıkları da düzenlenebilir. Böylece Ağız Araştırmaları da gerçek yönünü bulmuş olabilir.

Nevzat GÖZAYDIN